

Socialinis konstruktyvizmas – priemonė tautinės tapatybės problemoms?

Baltarusių atvejis

Piotr Rudkouski

Baltarusijos strateginių studijų institutas

Nuo 1990 metų socialinis konstruktyvizmas prasiskverbė į postsvietinių šalių naciologijos debatus ir greitai tapo madingesne prieiga nei alternatyvios. Konstruktyvizmui tapus prioritetiniu naciologijos debatuose, metodologiniai nuopelnai dažnai pernelyg sureikšminami. Šiame straipsnyje autorius pateikia tam tikrus priekaištus konstruktyvizmui: paremtus argumentu *ad novitatem* piktnaudžiavimu ir įmantraus žodyno diegimu. Šio metodo atstovai pernelyg nesirūpina bazinių konceptų operacionabilumu ir pagrindinių aiškinimų prielaidomis, nors pretenduoja į europinio naciologijos diskurso lyderystę. Straipsnyje siūlomi argumentai, kurie atskleidžia silpną metodologinį šios pretenzijos pagrindimą.

Pagrindiniai žodžiai: socialinis konstruktyvizmas, tautinė tapatybė, įsivaizduojamos bendruomenės, baltarusių tautos konstravimas

„Kiek daug yra dalykų, apie kuriuos pasakyta, jog tapo sukonstruoti!“ – vienos savo studijų pradžioje sušunka Ian Hacking, žinomas kanadiečių mokslo filosofas (1999). „Autorystės konstravimas“, „brolybės konstravimas“, „faktų konstravimas“, „gender konstravimas“, „žinojimo konstravimas“... – 80 ir 90-aisiais knygos arba straipsniai tokiais pavadinimais dygo kaip grybai po lietaus. Dabar šios antraštės jau retesnės, tačiau išraiška „*X yra socialinis konstruktas*“ (įvairiausiuose kontekstuose) aptinkama vis dar gana dažnai, o kai kuriose akademinėse terpėse tebėra gero tono ženklas pasisakyti už „visuomeninį konstruktyvizmą“ ir pliekti esencializmą, primordializmą arba pozityvizmą – tradicinius konstruktyvizmo priešininkus.

Nuo XX amžiaus devintojo dešimtmečio konstruktyvizmas pradėjo įsigauti į socialinius mokslus postsovietiniuose kraštuose, o ypač į šiuose kraštuose kultivuojamą naciologiją. Greitai jis tapo rimtu konkurentu ir sovietinei tautinės problematikos sampratai, taip ir tradicinei, besiremiančiai „tautinio atgimimo“ idėja, bei suponuojančiai nagrinėjamos tautos ilgaamžę istoriją. Inspiruojami iškilių konstruktyvizmo naciologijų atstovų Ernesto Gellnerio, Benedikto Andersono bei Miroslavo Hrocho, postsovietiniai konstruktyvistai pradėjo pabrėžti, kad tauta yra „įsivaizduojama bendruomenė“, o *tautos istorijos* sąvoką ėmė keisti *tautos įsivaizdavimo istorijos* sąvoka. Taigi pradėjo keistis žodynas: užuot kalbėję apie tautos „atgimimą“, kai kurie bevelijo samprotauti jau apie tautinį „projektą“; vietoje tautinės istorijos „atskleidimo“ pradėta kalbėti apie istorijos „konstravimą“, arba net ne istorijos, bet „is-

torinės naracijos“. Tauta – pabrėžia konstruktyvistai – egzistuoja ne savarankiškai, bet vaizduotės galia.

Ši „vaizduotės galia“ tautinės tapatybės tyrimų kontekste bus pagrindinis šio straipsnio objektas. Mėginsiu parodyti, kad įdėmiau patyrinėjus šioje kategorijoje yra daugiau „silpnumo“ nei „galios“ ir kad metodologinis konstruktyvizmo reikšmingumas dažnai yra pervertinamas. Manoji socialinio konstruktyvizmo kritika, o ypač Andersono tezės apie tautas kaip apie įsivaizduotas bendruomenes, kai kuriais aspektais konsonuoja su lietuvių filosofo Alvydo Jokubaičio poleminėmis išvalgomis, pateiktomis konferencijoje skaitytame tekste *Kodėl tauta nėra įsivaizduojama bendruomenė?* (2006). Jeigu jis kritikuoja „įsivaizduojamas bendruomenes“ kontinentinės filosofijos perspektyvoje, tai čia siūlomas labiau analitinės filosofijos žvilgsnis.

Konstruktyvizmo ydas ir privalumus ketinu aptarti, remdamasis debatų, vykstančių dėl baltarusių tautinės tapatybės, pavyzdžiu. Lietuvos auditorijai šis tekstas gali būti įdomus ir kaip informacijų šaltinis apie aktualius tautinės tapatybės ginčus kaimyniniame krašte, taip pat kaip konstruktyvistinės prieigos naciologijoje metodologinio įvertinimo mėginimas. Nors manasis Lietuvoje vykstančių naciologinių debatų pažinimas yra gana paviršutiniškas, surizkuosiu prielaida, kad daugelis dalykų, kurie bus pasakyti baltarusių tapatybe užsiimančio konstruktyvizmo atžvilgiu, gali būti relevantiški ir lietuvių tapatybės tyrimų kontekstuose.

Kada pradėta „įsivaizduoti“ baltarusių tautą?

Pamatinę konstruktyvistų tezę *sprendžiant baltarusių tautos atsiradimo problemą* galima reziumuoti šiuo būdu: *Jeigu baltarusių tauta iš tikrųjų atsirado, tai nutiko Naujųjų laikų epochoje*. O pageidaujant būti dar labiau korektišku konstruktyvistu, dera pasakyti: *Jeigu baltarusių tauta iš tikrųjų buvo sukonstruota, tai tai nutiko Naujųjų laikų epochoje*. Ši tezė provokuoja klausimą: *Jeigu baltarusių tauta iš tiesų atsirado (resp. tapo sukonstruota), tai kada tai nutiko?*

Baltarusių istorikas Siarhiej Tokė, atsižvelgdamas į Mirosłavo Hrocho tautinių sąjūdžių periodizaciją Vidurio – Rytų Europoje, siūlo tokią baltarusių tautos formavimosi versiją. Fazė A („akademinė fazė“, arba folkloristiniai ir etnografiniai tyrinėjimai) prasidėjo XIX amžiaus antrajame dešimtmetyje. Tuomet buvo pasiekta „etninės bendrijos aprašymas ir jos kalbos ištyrimas“. Tarp fazės A ir fazės B baltarusių istorikas išskiria „tarpinę fazę“, praktinę – švietėjišką, kuri egzistavo XIX a. trečiajame dešimtmetyje. Simbolinė šios „tarpinės fazės“ data tapo katalikiško katekizmo „Kaimiečiams, kalbantiems lenkų – rusų¹ kalba“ publikacija (*Krótkie zebranie*

¹ Lenkų kalboje akivaizdus skirtumas „rosyjski“ ir „ruski“, antram žodžiui denotuojant rytų slavų kalbas ir tarmes.

nauki chrześcijańskiej dla wieśniaków mówiących językiem polsko-ruskim wyznania rzymsko-katolickiego, Токць 2002, p. 188).

Hrocho schemos fazės B – agitacijos už tautos reikalą – pradžia autorius pripažįsta 1884 metus, arba laikraščio „Homon“ leidybos pradžią. Pradedant nuo 1917 m., jau pasireiškia, autoriaus nuomone, C fazės artėjimo požymiai, t. y. baltarusių sąjūdžio virsmas masiniu reiškiniu. Vis dėlto, toliau pastebi Tokć, baltarusių tautinis sąjūdis buvo pernelyg silpnas, tad nesugebėjo apginti Baltarusijos Liaudies Respublikos, kurios sukūrimas paskelbtas 1918 m. kovo 25 dieną. Autorius daro išvadą, kad baltarusių tautos formavimasis dar nėra užbaigtas, kaip ir nepasiekta tokia valstybingumo forma, kuri tapatintųsi su baltarusių tauta (ten pat, p. 189–190).

Plačiau komentuotos knygos „Baltarusių nacionalizmo istorija“ (2006) autorius bei ryškus konstruktyvistinės prieigos naciologijoje šalininkas Valer Bulhakau ryžtingai sukritikavo Tokćio periodizaciją. Bulhakau mano, kad per beveik visą XIX amžių neįmanoma kalbėti apie kažką tokio, kaip „agitacija už tautos reikalą“, kadangi kurio nors šio periodo tiesioginių veikėjų darbuose yra sunku surasti „baltarusių tautos įsivaizdavimo“ požymį. Nėra iki galo aišku, kaip galima patikrinti, kas ir kaip bei koku būdu *vaizdavosi* Baltarusiją XIX amžiuje, tačiau „vaizdavimosi“ kategorijos problematiškumą aptarsime kiek vėliau. Čia norėčiau referuoti priežastis, dėl kurių, Bulhakau nuomone, baltarusių tautinė idėja *nepasireiškė* XIX amžiuje:

(a) stiprūs konkurenciniai nacionalizmai (pirmiausiai rusų bei lenkų);

(b) vadinamosios hipotetinės tautos (*Krivia, Litva, Ruś, Bielaja Ruś*) arba bent „kandidatės į tautą“ (Булгаков 2006, p. 109), turint galvoje kaip ir *žemės*, taip ir *gyventojų* ir *kalbos* pavadinimą, dezorientacija;

(c) pakankamai komplikuota istorija kalbos, kuria naudojosi dabartinės Baltarusijos gyventojai; problematiškumas įrodyti sąryšį tarp gyventojų kalbos ir kokios nors literatūrinės kalbos, kuri egzistavo praeityje (ten pat).

Bulhakau siūlo svarstymų centrą perkelti į *vaizdavimosi* klausimą: *kada pradėta įsivaizduoti Baltarusiją?* Jo nuomone, Baltarusiją pradėta „įsivaizduoti“ tik XIX a. pabaigoje, tačiau ir tas vaizdavimasis nebuvo tobulas. Tie, kas teikė akstiną „Baltarusijos įsivaizdavimui“, buvo „vakarų rusų“ istorikai (Michaił Kojalowicz, Jewchim Karski). Tai būtent jie, sako autorius, asocijavo terminą „Baltarusija“ su teritorija, apgyvendinta „baltarusių genties“ (Булгакаў 2007, p. 110, 116). O tie, kurių grynojoje vaizduotėje pradėjo stiebtis „Baltarusijos įsivaizdavimo“ daigai, buvo pirmiausia Francišak Bahuševič ir Karuš Kahaniec, XIX ir XX amžiaus sandūros poetai ir sociumo teoretikai. Tačiau ir jie buvo dar nebuvo gryni „nacionalistai“, o tarsi „prenacionalistai“.

Baltarusių politologas Andrej Kazakievič straipsnyje „Dar viena istorija apie baltarusių nacionalizmą“ (2007) griežtai sukritikavo Bulhakau, priekaištaudamas dėl akivaizdaus baltarusių tautos „geneologijos trumpinimo“, kritiškumo stokos ir chaotiškumo, naudojantis Vakarų Europoje priimtomis tautos ir nacionalizmo teorijomis.

„Intelektualai, pavargę nuo *istorijos*, stengiasi įsikurti patogiamе konsumpciniame *šiuolaikiškumo* prieglobstyje“, – kandžiai pažymėjo politologas (Казакевич 2007, p. 5). „Praeitį galima kurti rekonstruoti, (re-)interpretuoti arba trumpinti. Baltarusių intelektualai pasirinko pastarąjį darbą“, – baigia mintį kitoje vietoje (p. 6).

Dalinai sutinku su Kazakievičiaus kritika. Be to, dar norėčiau savo „trigrašį“, kurį norėčiau pridėti prie šios kritikos. Prieš tai padarydamas, pamėginsiu iškelti aikštėn tai, koks yra konstruktyvistinės prieigos *pozityvus indėlis*, tyrinėjant mus dominančios tautos istoriją.

Pozityvus konstruktyvizmo indėlis į baltarusių naciologiją

Apibendrinime konstruktyvistinį požiūrį į baltarusių tautos istoriją. Remiantis šia samprata, XIX amžiuje tautos *N* atžvilgiu kilo kažkokia embrioninė idėja. Dar nežinota, ar tai turėtų būti „krivičių“, „rusinų“ „baltarusių“, „litvinų“ tauta ar dar kokia nors kita. Vyravo įsitikinimas, kad ta tauta yra „atrandama“ (tik po šimto metų teoretikai konstruktyvistai išaiškino, kad tai buvo konstravimas, o ne atradimas). Pastebėta, kad populiacija, apgyvendinusi teritoriją nuo Baltstogės iki Smolensko, nuo Vilniaus iki Černigovo, yra kalbine – kultūrine prasme homogeniška, mažų mažiausiai galima atskirti nuo baltų, didžiarusių (maskvėnų), lenkų ir mažarusių (ukrainiečių) etnografinio regiono žmonių. Tai buvo savita „empirinė bazė“. Tačiau jos pagrindu atsiirandant kokiai nors prasmingai vizijai, turėjo praeiti laiko ir turėjo būti išspręstos įvairios problemos. Kokios?

1. Visų pirma, **ontologinė problema**: ar toji tauta *X* (skirtinga nuo lenkų, lietuvių, ukrainiečių, rusų) egzistuoja iš tiesų, ar tai yra tik „optinė apgaulė“, banalus pasienio efektas, padarinys situacijos, kurioje susikirsdamos įvairios kultūros bei kalbos sukuria tariamybę, jog čia egzistuoja kažkas atskiro?²

2. **Įvardijimo problema**: vis dėlto, jeigu toji tauta *X* egzistuoja iš tiesų, tai koks jos „tikrasis“ vardas ir kodėl būtent šis vardas?

Sprendžiant pastarąją problemą, iškilo trys papildomi klausimai, arba „subproblemos“:

(a) **Bendroji dezorientacija dėl pavadinimo**. Čia kalbame kaip ir populiacijos pavadinimą, kurią vadinta įvairiai („litvinai“, „rusinai“, „krivičiai“, „baltarusiai“), taip ir apie tos populiacijos kalbos įvardijimą. Dėmesio pelno faktas, kad kalbos įvardijimas dažnai turėjo hibridinį charakterį: „slavų – krivičių“, „slavų – litvinų“, kurį galima traktuoti kaip tam tikro susipainiojimo ir dezorientacijos išraišką. Tai turėjo ir prak-

² Geras šios temos problematiškumo įprasminimo pavyzdys yra Jano Barszczewskio svarstymai, kuriam baltarusiai buvo tik viena Respublikos „tautų“, o Baltarusija tai paprasčiausias etnografinis regionas (greta Podolės, Polesės, Pokūtijos). Cit iš: Булгакаў, p. 109; plg: Хаўстовіч, p. 29–55. Pietinio Bresto regiono gyventojai (1861 m.) buvo vadinami „chorvatais“ (*Chrobaty*) – apie tai liudija: *Pieśni ludu Biało-Chrobatów...* Plg. *Злыя дэмань...*, p. 110.

tinis padarinius: „Sunku įsivaizduoti taip įvardytą kalbą tautinės agitacijos kalba“ – turi racijos, tai pastebėdamas Bulhakau (Булгакаў 2007, p. 115).

(b) *Koreliacijos stoka tarp įvardijimų „Baltarusija“, „baltarusių kalba“ ir „baltarusiai“*. Bulhakau pastebi, kad egzistavo nemenkas chronologinis neatitikimas tarp (i) tam tikro regiono įvardijimo ir pavadinimo „Baltarusija“, (ii) „baltarusių“ vardo pritaikymo šio regiono gyventojams, (iii) įvardijimo „baltarusių kalba“, apibrėžiant kalbą, kuria kalba „baltarusiai“. „Iki XIX amžiaus vidurio, – rašo jis, – stabilios koreliacijos tarp tų terminų nebuvo“. Net kai nuo XIX a. vidurio pradėjo atsirasti koreliacija tarp „Baltarusijos“ ir „baltarusių kalbos“, tai tik kalbant apie ribotą sritį – Vitebsko ir Mogiliovo kraštus (ten pat, p. 113–114).

(c) *Designato „Baltoji Rusia“ problema*. Iš pradžių (XVI–XVII a.) tas pavadinimas buvo taikomas Dniepro ir Dvino aukštupių regionui. XVIII a. antroje pusėje jis, atrodo, jau apėmė šias vaivadijas: Minsko, Bresto ir Naugarduko³. XIX amžiuje tas pavadinimas dar labiau pasistūmėja į vakarus (Łatyszzonek 2006, p. 261–262).

Tačiau tas „persistūmimas“, arba „plitimas“ Baltosios Rusios apimties visiškai nereiškę pavadinimo vartojimo konsensuso. Dar XIX a. pirmoje pusėje tyrinėtojų vartosenos nepaprastai skyrėsi. 1840 metais Rypiński nurodo Baltarusiją kaip „Lietuvos regioną“, esantį tarp Pripetės, Opočkos ir Lukų. 1844 metais Barszczewskis tvirtina, kad Baltoji Rusia – tai Polocko, Nevelio ir Sebežo pavietai. Adomo Kirko nuomone, Baltoji Rusia – tai Chersono ir Penzos (*sic!*) gubernijos. Toliau Adomas Mickevičius pasakoja, kad baltarusiai (rusinai) – tai kaimiečiai, gyvenantys Minsko ir Gardino kraštų pietuose (Булгакаў 2007, p. 112).

Valer Bulhakau taip pat deramai pastebėjo, kad iš esmės per visą XIX amžių neatsirado kokio nors pastovaus aksiologinio konsenso. Turima galvoje atsakymas į šį klausimą: *Kokią vertę turi kalba, papročiai ir charakteris tos populiacijos, kuri yra apgyvendinus teritorijas tarp Smolensko ir Balstogės, Vilniaus ir Černigovo?* Šiuo požiūriu labai iškalbinga yra Jano Čečioto ištarmė: „Čiabuvės kalbos mirtis yra liūdnas dalykas, tačiau pageidaujamas, kadangi jos raida pakenktų lenkų vienybei bei lenkų kalbos grynumui“ (ten pat, p. 114). Šie žodžiai ženklina didelę dezorientaciją ir netikrumą baltarusių tautinės idėjos atžvilgiu netgi tarp tų, kurie laikomi jos protagonistais arba inspiratoriais.

Tiek apie pozityvų konstruktyvizmo indėlį į baltarusių tautinės idėjos tyrinėjimus. Pažvelkime į „kitą medalio pusę“.

³ Geras šios temos problematiškumo įprasminimo pavyzdys yra Jano Barszczewskio svarstymai, kuriam baltarusiai buvo tik viena Respublikos „tautų“, o Baltarusija tai paprasčiausias etnografinis regionas (greta Podolės, Polesės, Pokūtijos). Cit iš: Булгакаў, p. 109; plg: Хаўстовіч, p. 29–55. Pietinio Bresto regiono gyventojai (1861 m.) buvo vadinami „chorvatais“ (*Chrobaty*) – apie tai liudija: *Pieśni ludu Biało-Chrobatów...* Plg. *Злыя дэмань...*, p. 110.

Silpnosios konstruktyvistinės prieigos pusės

Kaip jau buvo minėta, vienas labiausiai ryškių konstruktyvizmo atstovų Valer Bulhakau postuluoja, jog baltarusių tautos istorija buvo suvokiama kaip „Baltarusijos vaizduotės“ istorija. Savo knygoje jis pabrėžia: „Tautos istorija tai yra vaizdavimosi istorija. Įsivaizduojame baltarusių istoriją tada ir ten, kada ir kur jokia Baltarusija neegzistavo“ (Булгаков 2006, p. 37). Ir dar: „Baltarusių nacionalizmo tyrinėjimus sudaro atkūrimas – remiantis tekstų medžiaga – to, koku būdu buvo konstruojamas vaizdinys apie Baltarusiją, baltarusių kalbą ir literatūrą, geografiją, tradicijas, mentalumą bei teleologiją“ (ten pat, p. 38). Taigi:

(1) Tauta – tai vaizdinys apie tautą.

(2) Tautos istorija – tai vaizdavimosi apie tautą istorija.

(3) Nacionalizmo istorija – tai vaizdinių apie tautą ir jos atributus konstravimo istorija.

Tai yra „Andersono ingredientas“ Bulhakovo svarstymuose. Jam kompaniją palaiko „Gellnerio ingredientas“, kurį galima apibūdinti taip:

(4) Tauta – tai Naujųjų amžių / modernybės kūrinys (ten pat, p. 23–25).

Tezės (1), (2) i (3) į nutaikytos į tradicinės tautinės naracijos premisą, kad baltarusių tauta egzistuoja (*resp.* evoliucionuoja) natūraliu būdu, tezė (4) – į prielaidą, kad ta tauta turi ilgaamžę istoriją. Kur slypi konstruktyvistinės ontologijos primatas tradicinės ontologijos atžvilgiu, kuria remiasi tradicinė naracija?

Esama rimtų priežasčių abejoti, kad esminės konstruktyvizmo prielaidos yra mažiau probleminės, nei konkuruojančios prieigos prielaidos. Garsioji Benedicto Andersono definicija: „Tauta – tai įsivaizduojama politinė bendruomenė“⁴ (1999, p. 21) yra labai problemiška definicija. Išraiška „ką nors įsivaizduoti“ slepia tam tikrą dvireikšmiškumą. Juk galiu įsivaizduoti kažką, kas realiai egzistuoja, tačiau su kuo niekada empiriškai nesucidūriau. Tarkime, turiu dėdę, gimusį ir gyvenantį Australijoje, kurio nesu matęs. Galiu jo egzistavimą suvokti vaizduotės pagalba. Taigi „įsivaizduotas dėdė“ nesudaro priešingybės „realiam dėdei“. Tačiau galiu įsivaizduoti, kad turiu dėdžių, gyvenančių Marse. Šiuo atveju egzistuoja „įsivaizduoti dėdės“, tačiau neegzistuoja „realūs dėdės“. Pirmąjį vaizdavimosi tipą galima pavadinti *reprezentaciniu vaizdiniu*, antrąjį – *kreaciniu vaizdiniu*. Kokį tipą turi galvoje Andersonas, sakydamas, kad tauta – tai įsivaizduojama bendruomenė? Greičiausiai kreacinį vaizdinį, tačiau tai nėra iki galo aišku.

Valer Bulhakau dažnai remiasi Miroslavo Hrocho darbais – kaip galima suvokti iš nuorodų teikimo būdo – siekdamas nušviesti vartojamus terminus, o ypač esminį terminą „tautos vaizdavimasis“. Antai jis cituoja šį Hrocho pasąžą: „Tauta (nacija) –

⁴ 1775 metais Edukacinė komisija LDK reikalams spręsti sukūrė „baltarusių departamentą“, kuris apėmė išvardytas sritis.

tai bendrija, kurios atstovai sugeba vaizduotis duotąją bendriją abstrakčios sąvokos būdu“. Kiek toliau pateikia kažką panašaus į paaiškinimą: „Kitaip kalbant, baltarusių nacionalizmo tyrinėjimas numato analizę, kaip ir kieno pagalba baltarusių tauta pradėjo būti įsivaizduojama kaip abstrakti sąvoka“ (Булгакэў 2007, p. 122). Taigi prie ankstesnio mįslingo klausimo „*Kada pradėta įsivaizduoti baltarusių tauta?*“ pridemas dar didesnį galvosūkį keliantis klausimas: „*Kokiu būdu baltarusių tauta pradėjo būti įsivaizduojama kaip abstrakti sąvoka?*“ (eventualiai: „*Kas prisidėjo, kad baltarusių tauta pradėjo būti įsivaizduojama kaip abstrakti sąvoka?*“).

Atsakymas į ankstesnį klausimą tyrime turi esminę reikšmę, kadangi „gebėjimas naudotis abstrakčia *tautos* sąvoka“ Bulhakau yra traktuojamas beveik kaip kriterijus identifikuoti fazei „B“ – tautinės agitacijos fazei. Tačiau ką reiškia gebėjimas „naudotis abstrakčia sąvoka“? Mokėti sieti duotąją sąvoką su apibrėžtais terminais? Žinoti, kam jie priskiriami? Sudaryti prasmingus teiginius, panaudojant duotąją sąvoką? Kokiu būdu galime atpažinti situaciją, kurioje koks nors kolektyvinis subjektas *X* „sugeba“ įsisavinti tokią arba kitokią abstrakčią sąvoką? Tai reikia atlikti inteligencijos testu? Tyrinėti elgseną? Išraiškos būdus? Kokiu būdu galime identifikuoti grupę tų žmonių, kuriuos apibrėžiame: „...sugeba/nesugeba įsisavinti abstrakčią tautos sąvoką?“ Nei Hrocho, nei Andersono, nei Bulhakau atveju neradau patenkinamų atsakymų į šiuos klausimus. Radau tik papildomas terminologines komplikacijas, pvz., greta išraiškos „abstrakti sąvoka“ Bulhakau vartoja išraiškas „abstraktus vaizdinys“ bei „buvimas, *sugebančiu* įsisavinti abstrakčią sąvoką“.

Atsižvelgiant į kategorijų „tautos vaizdavimasis“, „abstrakti tautos sąvoka“ bei „sugebėjimo (abstrakčiai) vaizduotis tautą“ problematiškumą, konstruktyvizmo pagrindu yra keblu racionaliai diskutuoti tautinės istorijos tema: baltarusių ir bet kurios kitos. Atsakymas į klausimą apie tai, kas disponavo „abstrakčia tautos *N* sąvoka“ yra beveik visiškai arbitralus. Pakaks trupinėlio retorinio talento, kad įrodytume, jog net Zianon Pazniak negebėjo turėti abstrakčios baltarusių tautos sąvokos. O, kita vertus, jeigu kas nors užsispirs, tai greičiausiai sugebės atrasti Pranciškų Skoryną, Kirilą Turvietį, o gal net Rogvolodą turėjus aptariamą sugebėjimą. *Ergo*, jeigu nežinoma, kam priskiriama sąvoka, ji gali būti priskirta bet kam.

Konstruktyvistinis tyrimų programos performulavimas – *tautos istorijos* tyrimo postulato pakeitimas *tautos vaizdavimosi* tyrimo postulatu taip pat turi ginčytinas epistemologines prigimties pasekmes. Vaizduotė ir vaizdavimosi veikla yra reiškiniai, kurie nepasiekiami betarpiškam empiriniam pažinimui. Reikalai dar labai komplikuojasi, jei pastebėsime, kad konstruktyvistams nerūpi pavienio asmens vaizdiniai, kaip „kolektyviniai vaizdiniai“. Kokių kriterijų dėka galime identifikuoti kolektyvinių vaizdinių turinį?

Sutinku, jog „tautos natūralios egzistencijos kategorija“ (ir giminingos kategorijos), kuria naudojasi tradicinės tautinės naracijos šalininkai, gali kelti abejonių. Vis dėlto manau, kad tokios kategorijos, kaip „įsivaizduojamos bendruomenės“,

„kolektyvinės vaizduotės“, „konstravimas vaizdinio apie Baltarusiją“, yra dar labiau probleminio pobūdžio.

Išvada

Konstruktivizmas tautinės tapatybės problematiką leido peržvelgti nauju rakursu, skirtingu, nei tas, kurį postulavo „klasikinė tautinė“ paradigma. Tačiau kiekvienas alternatyvus požiūris turi didesnę ar mažesnę atnaujinančią „šviežumo“ galią: leidžia išvelgti naujus, anksčiau nepastebėtus problemos aspektus ir išmėginti tuos sprendimus, kurie neateidavo į galvą.

Vis dėlto nedera perlenkti lazdos. Konstruktivizmas turi savas ydas, savus prietarus ir savus retorinius sofizmus. Jeigu kalbėsime apie pastaruosius, tai reikia pastebėti, jog konstruktivistai ypač pamėgę *argumentum ad novitatem*. Šios prieigos atstovai nelabai paiso tokių dalykų, kaip naudojamų terminų precizika ar pamatinių premisų eksplikacija, tačiau deda daug pastangų savo požiūrį pristatydami kaip kažką tokio, kas stiebiasi iš naujausių Vakarų teorinės minties pasiekimų. Vis dėlto „naujuo argumentas“ pats savaime nėra pakankamas, kad jo ginama pozicija būtų pripažinta kaip metodologiniu požiūriu geriausia.

Iš baltarusių kalbos vertė
Dalius Viliūnas

Literatūra

- Andersonas, Benedictas. 1999. *Įsivaizduojamos bendruomenės: Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę bei plitimą*. Iš anglų kalbos vertė Aušra Čižikienė. Vilnius: Baltos lankos. 245 p.
- Булгакаў, Валер. 2007. Эўрапейская альтэрнатыва для краіны паганскага бога. In: *ARCHE: Пачатак: Навуковы, навукова-папулярны, грамадзка-палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс*. Мінск, 9, с. 97–178.
- Булгаков, Валер. 2006. *История белорусского национализма*. Вильнюс: Институт белорусистики. 331 с.
- Hacking, Ian. 1999. *The Social Construction of What? Massachusetts and London: Harvard University Press*. 261p.
- Jokubaitis, Alvydas. 2006. Kodėl tauta nėra įsivaizduojama bendruomenė? *Problemos*, 70, p. 9–17.
- Казакевіч, Андрэй. 2007. Яшчэ адна гісторыя пра беларускі нацыяналізм, *ARCHE: Пачатак: Навуковы, навукова-папулярны, грамадзка-палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс*. Мінск, 7–8 (58–59), с. 5–22.
- Łatyszonek, Oleg. 2006. *Od Rusinów Białych do Białorusinów. U źródeł białoruskiej idei narodowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. 388 p.
- Pieśni ludu Biało-Chrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu*, zebra. Kazimierz Władysław Wójcicki. T. I, II. Warszawa, 1836. 343, 383 p.